

Svar till Christian Nilsson

När jag för ungefär ett år sedan skrev min artikel om den sjunkande rörligheten var mitt intryck att man, utan krav på klarare belägg, tycktes acceptera att bindningarna på den svenska arbetsmarknaden ökat så till den grad att industriell expansion inte längre var möjlig. Det enda empiriska belägg jag kunde finna var att rörligheten faktiskt sjunkit. Utifrån vissa antaganden och föreställningar om hur arbetsmarknaden fungerar tolkades detta som att bindningarna ökat. Några försök att empiriskt pröva riktigheten i detta eller att diskutera alternativa förklaringar förelåg mig veterligen inte. Därför ställde jag min mothypotes och försökte empiriskt avgöra vilken som föreföll mest trovärdig. Reaktionen på min artikel har blivit att stöden för min mothypotes inte är hundraprocentigt säkra. Bindningshypotesen tycktes däremot accepteras utan strängare krav på belägg. Man får därför med tillfredsställelse konstatera att en debatt om detta nu kommit igång och att många nya projekt, som kan kasta ytterligare ljus över problematiken, har initierats. Det är från både vetenskaplig och politisk synpunkt viktigt att orsakerna till den sjunkande rörligheten på arbetsmarknaden ställs under debatt. Den s k bindningshypotesen förlägger orsakerna till, och implicerar åtgärder som skall påverka, individernas incitamentstruktur. Tillfälleshypotesen ser däremot orsaker och åtgärder i huvudsak kopplade till efterfrågan på arbetskraft.

"Teoretiska" invändningar

Mot bakgrund av detta vill jag först ta upp Christian Nilssons (CN) "teoretis-

ka" invändning mot detta förenklade synsätt. Han menar att de två hypoteserna inte är oberoende av varandra. Kort sagt, det som stärker bindningarna leder också till minskade tillfällen. Förvisso kan det finnas sådana relationer. Men det kan också vara tvärt om. En minskad efterfrågan på arbetskraft innebär att expansion uteblir, att avgångar inte återbesätts, att vakanskedjorna blir kortare och färre. De interna omplaceringarna ökar. För dem som är i arbete minskar sannolikheten av att det skall dyka upp ett bättre arbete än det de redan har. Sökaktiviteten avtar. De arbetslösa gallras allt hårdare. Många får långa arbetslöshetstider. Deras självförtroende sviktar. Rädslan att byta miljö ökar etc. Attityder påverkas. En allmän förstämning sprids i nationen. Attityddata är vanskliga informationskällor för prediktion av beteenden. Jag håller med CN om detta. (Därför bör man också tolka hans egna attityddata med försiktighet.)

Relationen mellan bindningar och tillfällen kan gå åt båda hållen. Men vi kommer ändå inte ifrån vår benägenhet att lokalisera "huvudförklaringen" och åtgärdsrekommendationerna i något av lägren. Då det gäller bindningarna på arbetsmarknaden är jag helt klar över att andra än de som är en direkt eller indirekt följd av minskad efterfrågan på arbetskraft förekommer och vuxit i omfattning. Båda makarna förvärvsarbeter oftare än förr. Egnahemsboende har blivit vanligare. De faktiska lönedifferenserna liksom känsligheten för löneökningar har minskat av olika skäl. Jag tror emellertid inte att man skall överbetona betydelsen av detta. Flyttningar liksom arbetsbyten har alltid varit koncentrerade till de yngre, som knappast blivit mer bundna av den egna familjen än förr. Lönedifferensernas betydelse för allokering av arbetskraft tror jag också är kraftigt överdriven i

Fil dr RUNE ÅBERG är verksam vid sociologiska institutionen vid Umeå universitet.

ekonomisk teori. Mycket av strukturförändringen sker genom att avgångar i tillbakagående näringar ej återbesätts och nya jobb i expansiva besätts av nytillträdande på arbetsmarknaden. Vakansernas fördelning styr mer än lönedifferenserna.

Dessutom får man komma ihåg att den som säljer sin arbetskraft också säljer en del av sig själv och ibland förändrar hela sin livssituation. En löneförändring på någon krona blir då ytterst marginell i den beslutssituationen. För att lönedifferenser verkligen skall fungera som styrmedel på arbetsmarknaden måste de vara mycket stora och flexibla. Vi vet att det är politiskt oacceptabelt. Jag tror inte att någon större skada är skedd för det. Sverige kanske är det land i västvärlden som har den högsta marginalskatten samt den jämnaste och mest marknadsberoende lönesättningen men ändå tycks inte den svenska arbetsmarknaden vara i större obalans än andra länders (Åberg [1981]). Det kan också nämnas att av de sju branscher som ökat sin sysselsättning under 70-talet har endast en förbättrat sitt relativa löneläge. Samma förhållande gäller i USA (Yearbook of Labour Statistics, ILO [1981]). Expansion är alltså möjlig utan att löner höjs.

Då det gäller kritiken av mina argument för tillfällesförklaringar vill jag bara göra ett påpekande. C N menar att det ökade deltidsarbetet snarare är ett argument för bindningshypotesen än tillfälleshypotesen. Min tankegång med det ökade deltidsarbetet var i första hand att deltidsjobben gått till tidigare hemarbetande kvinnor som i sin tur inte lämnat något jobb efter sig. Alltså, en sysselsättningsexpansion utan mobilitetskedjor som därigenom givit förhållandevis litet tillskott till vakanserna.

Flaskhalsproblem

Så till det som på kort sikt är huvudfrågan. Kan industrin dra till sig arbetskraft utan att flaskhalsproblem uppstår? C N tror inte det. Jag tror naturligtvis inte heller det, om man med flaskhalsproblem menar att vissa företag tillfälligt får svårt att rekrytera ar-

betskraft. Om efterfrågan på arbetskraft stiger så är det osannolikt att hela den efterfrågeökningen kommer att inträffa just där den lämpliga arbetskraften finns. Ju större efterfrågeökningen är och ju snabbare den går, desto oftare kommer vi att få höra rapporter om att företag efterfrågar arbetskraft samtidigt som det går arbetslösa på andra håll. Så har det också varit tidigare. Men nu liksom förr tror jag att anpassningsproblemen går att lösa, om denna efterlängtrade ökning av industrisysselsättningen skulle inträffa. Jag tror dessutom att det dröjer relativt länge innan obalansproblemet blir besvärande stort. C N presenterar data som skall påvisa att industrin fått svårigheter att konkurrera om arbetskraft. Problemet med hans data är att de bara avser en tidpunkt (nov 1979) och procentsiffrorna är räknade på olika bastal (antalet vakanser och antalet arbetssökande). Omräknat till absoluta tal finner man att det, vid nämnda tidpunkt, var ca 8 000 fler sökande än antal platser. C Ns data antyder emellertid också att arbetskraften vänt sig bort från industrin. Det är säkert riktigt. Efterfrågan på arbetskraft har stadigt sjunkit inom industrin sedan mitten på 60-talet. Det är då knappast förvånande att tillströmningen dit avtagit. Industriarbetarstammen har följaktligen minskat under dessa år men inte så mycket att utbudet på arbetskraft blivit lägre än efterfrågan.

Efterfrågan på arbetskraft på kort och lång sikt

F n är efterfrågan på arbetskraft mycket låg. På varje kvarstående ledig industriplats går det ca 5 sökande [AMS 1982:7]. Överskottet räcker givetvis inte till för att omedelbart fylla den expansion på 100 000 som C N talar om. Det skulle ha krävt minst 20 sökande på varje ledig plats vid rådande efterfrågenivå. Men det överskott på arbetskraft som finns är ändå relativt stort. På kort sikt finns en buffert.

På längre sikt har jag svårt att förstå att inte en ökad efterfrågan skulle kunna dra till sig mer arbetskraft, nu liksom

tidigare. På senare år har man kunnat notera ett ökat intresse för teknisk högskoleutbildning. Platserna på högskolornas linjer har återigen kunnat fyllas. Det beror på demografiska faktorer men också på en ökad benägenhet att läsa på tekniska linjer. (Karlsson och Åberg [1982].) Antagningsfrekvensen på de verkstadstekniska linjerna har ökat successivt från 3 975 år 1973 till 6 174 år 1980 (Utbildningsstatistisk årsbok [1981]). Dessutom är antalet personer i arbetsmarknadsutbildning mycket högt. Även om man går med på att den yrkesmässiga och geografiska anställningspotentialen försämrats något bör den ändå vara så stor att en industriell expansion av den storlek vi talar om är möjlig. Jag har svårt att förstå C Ns

synpunkt att en efterfrågestimulerande politik skulle ställa ännu fler utanför den reguljära arbetsmarknaden. Av alla argument mot en efterfrågestimulerande politik är de arbetsmarknadsmässiga bland de svagaste.

Referenser

- AMS, "Arbetsmarknadsutsikterna våren -82", *Meddelande* 1982-7.
- Karlsson J. och Åberg R., [1982], "Teknisk högskoleutbildning i norrutbildning utan studenter?" Umeå universitet, Sociologiska inst., 1982.
- Utbildningsstatistisk årsbok 1981*, SCB. Stockholm 1982.
- Yearbook of Labour Statistics*, ILO, 1980.
- Åberg R., [1982], "Arbetsmarknadspolitik som fördelningspolitik", i EFA:s kommande *essäsamling*.